

ANDRZEJ ZBROJA

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ W REGIONACH SŁABO ROZWINIĘTYCH

Przemiany zachodzące w polskiej gospodarce od początku lat 90. spowodowały przestrzenne zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego kraju. Wydaje się, że przyjęcie – usprawiedliwiającego ten stan rzeczy – poglądu o obiektywnej prawidłowości procesu transformacji, jakim jest wzrost wszelkich zróżnicowań, w tym regionalnych¹, może być niebezpieczne ze względu na negatywne skutki społeczne, ekonomiczne i demograficzne, które w skrajnym przypadku zagrażają spójności terytorialnej państwa. Narastanie dysproporcji rozwojowych między regionami w znaczący sposób wpłynęło na zróżnicowanie siły dostosowawczej regionów do zmieniających się warunków. To zróżnicowanie poziomu rozwoju regionalnego doprowadziło do podziału na regiony mocno i słabo rozwinięte.

Według J. Szlachty, regiony szybko rozwijające się wykazują pewne charakterystyczne cechy²:

1. Wysoki poziom wyposażenia w nowoczesne czynniki produkcji, które dają relatywną przewagę wywołującą pozytywne efekty zewnętrzne i korzyści koncentracji przestrzennej.
2. Innowacyjność – zarówno w ujęciu technologicznym, jak i społecznym.
3. Istnienie rozwiniętych partnerskich sieci i powiązań między konkurującymi przedsiębiorstwami.

Mgr inż. ANDRZEJ ZBROJA – asystent w Wyższej Szkole Przedsiębiorczości i Administracji; adres do korespondencji: ul. Bursaki 12, 20-150 Lublin; e-mail: a.zbroja@wsipa.lublin.pl

¹ Por. J. Szlachta, *Programowanie rozwoju regionalnego w Unii Europejskiej*, Warszawa: PWN 1997, s. 137, Studia KPZK PAN, t. CV.

² J. Szlachta, *Programowanie rozwoju regionalnego*, Warszawa: PWN 1999, s. 13.

4. Wysoki poziom specjalizacji rynku pracy połączony z jego elastycznością.

5. Relatywnie homogeniczny charakter, który cechuje bogata sieć instytucji o przewidywalnych zachowaniach i wysokim poziomie reaktywności na nowe wyzwania.

6. Istnienie liderów, którzy potrafią skupić wokół siebie lokalnych decydentów i doprowadzić do zaakceptowania przez wszystkie ważne siły wspólnej strategii.

Rozwój gospodarczy regionów jest obecnie wiodącym problemem polityki społeczno-gospodarczej państwa, gdyż warunkuje on wzrost stopy życiowej lokalnej społeczności. Posiadane zasoby naturalne regionu czy przedsiębiorczość społeczeństwa okazują się niewystarczające bez odpowiedniego wsparcia ze strony państwa zarówno na poziomie centralnym – poprzez kształtowanie stymulującej rozwój regionów polityki gospodarczej państwa – jak i lokalnym – poprzez politykę regionalnych władz samorządowych. W gospodarce rynkowej nie oznacza to bezpośredniej ingerencji w procesy rozwojowe, lecz kształtowanie odpowiedniej infrastruktury ekonomicznej, która tworzyłaby korzystne warunki rozwoju dla przedsiębiorstw zdolnych do konkurencji nie tylko na rynku lokalnym czy krajowym, lecz również na rynku globalnym³.

Zatem zasadniczą orientacją polityki regionalnej powinno być dążenie do dyfuzji procesów rozwojowych z istniejących centrów wzrostu na pozostałe obszary kraju. Chodzi tu nie o zapewnienie równomierności rozmieszczenia gospodarki w przestrzeni, ale o rozmieszczanie proporcjonalne do potencjalnych warunków regionów i o zapewnianie mieszkańcom wszystkich regionów zbliżonych szans uczestnictwa w rosnącym dobrobycie, a więc o redukcję różnic w poziomie życia ludności kraju i rozpiętości w stopniu korzystania z efektów jego ekonomicznego rozwoju⁴.

³ W. J a n i k, *Wspieranie rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw jako czynnika dynamizującego rozwój regionalny*, w: E. B o j a r (red.), *Konkurencja i koegzystencja regionów w procesie integracji europejskiej*, Lublin: Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej 2000, s. 117.

⁴ M. K l a m u t, *Konkurencyjność regionów*, Wrocław: Wyd. Akademii Ekonomicznej im. O. Langego 1999, s. 18.

1. PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ W REGIONACH SŁABO GOSPODARCZO ROZWIŃNIĘTYCH NA PRZYKŁADZIE WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Województwo lubelskie należy do największych w Polsce – trzecie województwo pod względem powierzchni, a siódme pod względem liczby mieszkańców – ale również do najsłabiej rozwiniętych regionów w Polsce.

Według Europejskiej Klasyfikacji Działalności (EKD)⁵, struktura zarejestrowanych podmiotów w województwie lubelskim w roku 1999 była następująca: 40,2% firm zajmowało się handlem i naprawami, w przeważającej większości były to firmy małe, zatrudniające 10-49 osób; 28,7% prowadziło działalność produkcyjną, również były to firmy małe, głównie z branży przetwórstwa żywności i artykułów rolniczych; 12,9%, również małych, było zarejestrowanych w sekcji budownictwo; 7,7% – było zarejestrowanych w sekcji obsługa nieruchomości i firm, zaś 4,6% – w sekcji transport, składowanie i łączność.

Wśród firm działających w województwie przeważającą większość stanowią mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób. W roku 1999 w województwie lubelskim było 120 740 aktywnych mikroprzedsiębiorstw, co stanowiło 95% wszystkich przedsiębiorstw w województwie, natomiast firmy zatrudniające powyżej 249 osób stanowiły jedynie 0,2% wszystkich przedsiębiorstw w województwie. Małe i średnie przedsiębiorstwa zatrudniają ponad 75% ludności w regionie (z wyłączeniem rolnictwa) i wypracowują 65% obrotów regionu.

Analiza rozkładu przestrzennego przedsiębiorstw wskazuje na koncentrację wokół aglomeracji miejskich. Ponad 27% przedsiębiorstw jest zlokalizowanych w stolicy regionu – Lublinie, 63,8% – w gminach miejskich, 26,6% – w gminach wiejskich i 9,6% – w gminach miejsko-wiejskich.

W roku 1999⁶ udział w tworzeniu PKB wyniósł 4%, dając 10. miejsce wśród 16 województw, natomiast wartość PKB na jednego mieszkańca wyniosła 11 112 zł i była niższa od średniej krajowej o 30,2%, co dało w rezultacie ostatnie, 16. miejsce wśród województw. Dane za 2000 rok nie poprawiają obrazu województwa, np. produkcja sprzedana przemysłu województwa stanowiła 2,9% krajowej produkcji sprzedanej przemysłu ogółem, natomiast sprzedaż produkcji budowlano-montażowej stanowiła 3% produkcji budowlano-montażowej ogółem w kraju. Przeliczenie na jednego mieszkańca

⁵ F-02 za 1999 r.

⁶ Rocznik statystyczny województw 2001, Warszawa: GUS 2001, s. CXIV-CXV.

zarówno produkcji sprzedanej przemysłu, jak i sprzedaży produkcji budowlano-montażowej dawało ostatnie, 16. miejsce wśród województw. Niskie wyniki gospodarcze osiągnęte przez województwo związane są w dużym stopniu z likwidacją dużych zakładów przemysłowych. W wyniku procesu prywatyzacji liczba dużych przedsiębiorstw państwowych w województwie spadła z kilkuset na początku lat 90 do 114 w roku 2000, co stanowi 0,6% liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w województwie w rejestrze REGON.

Przełamanie niekorzystnych tendencji i poprawa w rozwoju regionu lubelskiego będzie możliwe jedynie przy pomocy z zewnątrz, która pozwoli zaktywizować przede wszystkim sektor małej i średniej przedsiębiorczości. Poziom przedsiębiorczości w regionie lubelskim w 2000 r. mierzony liczbą podmiotów gospodarczych przypadających na 1000 mieszkańców, wynosił 59,45 podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców i był o 27% mniejszy niż średnio w Polsce (81,83 podmioty na 1000 mieszkańców).

Analiza wyników gospodarczych województwa lubelskiego wskazuje, że samo województwo nie jest w stanie stworzyć warunków aktywizujących przedsiębiorczość lokalnej społeczności, a bez tego nie jest możliwe zmniejszenie dystansu do regionów lepiej rozwiniętych.

2. BARIERY ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI W WOJEWÓDZTWIE LUBELSKIM

Rozwój przedsiębiorczości jest uzależniony od czynników zewnętrznych i wewnętrznych, przy czym mogą mieć one charakter zarówno ekonomiczny, jak i pozaekonomiczny. Do czynników zewnętrznych zalicza się najczęściej system podatkowy, stan techniki, system prawny czy też społeczną akceptację przedsiębiorczości i skłonność społeczeństwa do zmian. Natomiast do czynników wewnętrznych należą: wielkość przedsiębiorstwa, strategia działania, system motywacji ekonomicznej, zakres decentralizacji decyzji, skłonność pracowników do innowacji, kultura organizacji i styl kierowania.

Regionalne uwarunkowania przedsiębiorczości można podzielić na następujące rodzaje⁷:

1. Morfologiczne – wynikające z cech fizyczno-geograficznych poszczególnych regionów (wielkość, kształt, lokalizacja geograficzna i ekonomiczna, ukształtowanie terenu, warunki klimatyczne, wodne, geologiczne i glebowe).

⁷ Oprac. na podstawie: K. K u c i ń s k i, *Przestrzenne aspekty przedsiębiorczości*, Warszawa: IFGN 1997, s. 11-12.

2. Demograficzne – odzwierciedlające stan zasobów ludzkich (liczbę ludności i jej rozmieszczenie, stopień zagęszczenia i koncentracji, strukturę demograficzną, poziom wykształcenia, zdolność do pracy i konsumpcji).

3. Ekonomiczne – zależą od poziomu rozwoju gospodarczego regionu, zwłaszcza zaś od uwarunkowań rozwoju gospodarczego, od zewnętrznego zasilania zasobowego.

4. Organizacyjne – odzwierciedlające strukturę oraz sprawność władzy i administracji na danym terenie.

5. Strukturalne – wyrażające stopień dostosowania lokalizacji podmiotów gospodarczych do rozmieszczania zasobów i rynków zbytu.

6. Interakcyjne – odzwierciedlające układ zewnętrznych powiązań regionu, jego alianse, prestiż.

Podane uwarunkowania w różnym stopniu stymulują rozwój przedsiębiorczości w regionach, ale są one bardzo ściśle ze sobą powiązane. Identyfikacja czynników determinujących rozwój przedsiębiorczości jest uzależniona od warunków społeczno-gospodarczych w danym regionie stworzonych przez strukturę przestrzenną gospodarki, społeczności lokalne i władze.

Do istotnych barier w rozwoju regionu lubelskiego należy zaliczyć niski poziom urbanizacji. Wskaźnik urbanizacji, mierzony odsetkiem ludności miejskiej, wynosił w 2000 r. 46,9% (14. miejsce wśród województw), kiedy najwyższy wskaźnik urbanizacji w województwie śląskim był równy 79,3%, a średnio w kraju – 61,8%. Niski stopień urbanizacji hamuje rozwój zaplecza przemysłowego i infrastruktury biznesu. Niski stopień uprzemysłowienia i urbanizacji powoduje, że ponad 50% ludności województwa (1995 – 54,1%, 1998 – 53,4%, 2000 – 53,1%) mieszka na wsi i utrzymuje się z rolnictwa. Dlatego też dochody ludności są niższe od średniej krajowej (o 11,37% w roku 2000) i znacznie niższe niż w regionach bardziej rozwiniętych, np. o 32,03% od województwa mazowieckiego, zajmującego pod względem dochodów ludności 1. miejsce.

Kolejną barierą jest infrastruktura techniczna. Niedostatecznie rozwinięta jej sieć utrudnia przepływ towarów, usług i czynników produkcji, a także nie sprzyja inwestycjom. Województwo lubelskie pod względem inwestycji zajmuje 10. pozycję (w przeliczeniu na 1 mieszkańca – 15.). Również nakłady inwestycyjne w transporcie, gospodarce magazynowej i łączności nie dawały województwu dobrej pozycji – 161,9 tys. zł na 1 mieszkańca, co stanowi 90% mniej niż w województwie mazowieckim i o 63% mniej niż średnio w kraju. Oczywiście należy zdawać sobie sprawę, że na poprawę infrastruktury (drogi, lotnisko, łączność, komunikacja) mają duży wpływ władze lokalne, ale skala nakładów inwestycyjnych przekracza obecne możliwości

budżetu województwa, stąd też jedynie wydatna pomoc zewnętrzna – państwa i zagraniczna – może w znaczący sposób wpłynąć na rozwój regionu.

3. DZIAŁANIA WARUNKUJĄCE ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI W REGIONIE LUBELSKIM

Województwo lubelskie charakteryzuje się niskim poziomem PKB na 1 mieszkańca, wysokim udziałem rolnictwa w tworzeniu PKB oraz dużym rozdrobnieniu przedsiębiorczości. Rosnące bezrobocie (w 2000 r. wzrost o 36,4% w stosunku do 1998 r.) oraz likwidacja dużych zakładów przemysłowych stwarza szansę rozwojowi małych i średnich przedsiębiorstw, ale przy dużym wsparciu finansowym, organizacyjnym i merytorycznym tego sektora. Jedynie dynamiczny rozwój małej i średniej przedsiębiorczości, bazujący na potencjale gospodarczym regionu, daje możliwość zahamowania dysproporcji pomiędzy Lubelszczyzną a innymi regionami kraju.

Warunkiem rozwoju przedsiębiorczości w regionie lubelskim jest zwiększenie nakładów na infrastrukturę, a ze względu na rolniczy charakter województwa, ma to istotne znaczenie dla terenów wiejskich, gdyż ich dostępność obniży pośrednio koszty uruchomienia działalności gospodarczej. Nie bez znaczenia jest również stwarzanie dogodnych warunków inwestycyjnych dla rozwoju pozarolniczej działalności na terenach wiejskich.

Znaczącą rolę dla rozwoju przedsiębiorczości powinny odegrać izby gospodarcze i stowarzyszenia przedsiębiorców, które będą chroniły interesy lokalnych przedsiębiorców, pomagały w pozyskiwaniu kredytów i różnych form pożyczek, rozwijały specjalistyczne doradztwo i szkolenia, wypracowywały wspólne stanowiska co do możliwości i warunków funkcjonowania małych i średnich przedsiębiorstw oraz reprezentowały interesy regionu na zewnątrz. Duże rozdrobnienie różnych klubów i związków producenckich czy branżowych w województwie lubelskim uniemożliwia stworzenie właściwego, spójnego loobingu na rzecz rozwoju regionu w oparciu o sektor małych i średnich przedsiębiorstw.

Kolejny aspekt to promocja gospodarcza województwa. Konieczne są bardziej intensywne działania zmierzające do promocji regionu i kreowania jego marki. Tylko poprzez jednoznaczną identyfikację marki województwa można przyciągnąć kapitał, który będzie rozpoznawał wówczas atrakcyjność regionu lubelskiego. Lubelszczyzna to teren rolniczy, prowincjonalny, ale czysty i malowniczy.

Z powyższych rozważań rysuje się raczej pesymistyczny obraz województwa lubelskiego, ale to nie oznacza, że nie można zaktywizować ludzi przedsiębiorczych. Niemniej jednak aktywność społeczności lokalnej musi być mobilizowana poprzez wydatną pomoc władz samorządowych i centralnych. Przedsiębiorczość nie jest celem sama w sobie, lecz przede wszystkim środkiem do realizacji ważnych celów – zarówno gospodarczych, jak i społecznych.

BIBLIOGRAFIA

- Janik W. (2000), Wspieranie rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw jako czynnika dynamizującego rozwój regionalny, w: Konkurencja i koegzystencja regionów w procesie integracji europejskiej, Lublin: Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej.
- Klamut M. (1999), Konkurencyjność regionów, Wrocław: Wyd. Akademii Ekonomicznej im. O. Langego.
- Kuciński K. (1997), Przestrzenne aspekty przedsiębiorczości, Warszawa: IFGN.
- Rocznik statystyczny województw 2001, Warszawa: GUS 2001.
- Szlachta J. (1997), Programowanie rozwoju regionalnego w Unii Europejskiej, Warszawa: PWN, Studia KPZK PAN, tom CV.
- Szlachta J. (1999), Programowanie rozwoju regionalnego, Warszawa: PWN.

ENTERPRISE IN POORLY DEVELOPED REGIONS

S u m m a r y

The present article presents the problem of development of enterprise in poorly developed regions on the example of the Lublin region.

The author of the article mainly focuses on the inner barriers of enterprise development in the region, including the low level of urbanization and insufficiently developed network of technical infrastructure in them.

Hence, according to the author, the actions that are the prerequisite for development of enterprise in the Lublin region are: increasing the outlay for infrastructure, which will create better investment conditions, consolidation of local economic organizations, and intensive economic promotion of the Lublin region.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość, rozwój regionalny.

Key words: enterprise, regional development.